

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
з теми: «КОРЕКЦІЯ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ»**

Виконала: студентка 3 курсу
Psms1-B23z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма)
Березенко Марина Сергіївна

Керівник:
Дідик Наталія Михайлівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної та
практичної психології

Рецензент:
Мельник Жанна Василівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
роботи

Кам'янець-Подільський – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ	
ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ....	6
1.1 Пам'ять як психічний процес.....	6
1.2. Особливості пам'яті молодших школярів.....	13
1.3. Мнемотехніка як засіб розвитку пам'яті молодших школярів.....	16
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ	
ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ...24	
2.1. Методика діагностики пам'яті молодших школярів	24
2.2 Результати дослідження пам'яті молодших школярів	29
2.3. Програма і результати корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.....	35
Висновки до розділу 2.....	50
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Система освіти України передбачає забезпечення всебічного розвитку здобувача через формування у нього відповідних здібностей. Тому важливим напрямом у психології є пошук ефективних засобів розвитку пізнавальних процесів учнів. Важливою умовою психічного розвитку та успішного освітнього процесу є достатній розвиток пам'яті здобувачів освіти. Тому значимою проблемою для наукових пошуків є розвиток продуктивних шляхів запам'ятовування інформації. Пам'ять залежить від здібностей особистості, є важливою умовою навчання та формування відповідних компетенцій.

Актуальність розвитку пам'яті пов'язана з тим, що у сучасному інформаційному суспільстві зросла необхідність у більшому запам'ятовуванні, збереженні і відтворенні інформації. Сьогодні вивчення пам'яті має яскраву практичну спрямованість, тому що сучасне навчання вимагає розв'язання проблеми успішної обробки учнями значної кількості інформації, точного і швидкого запам'ятовування. Це потрібно враховувати при організації навчальної діяльності.

Процеси пам'яті мають важливе значення в навчальній діяльності молодших школярів. Пам'ять – це не лише основа успішного навчання, але і умова інтелектуального розвитку школяра. Недостатній розвиток пам'яті у молодших школярів може спричиняти труднощі у навчанні, зниження пізнавальної активності та втрату інтересу до освітнього процесу. На думку І.М. Овдієнко, причина низької успішності молодших школярів – це низький розвиток пам'яті, погане запам'ятовування навчального матеріалу. Часто учні молодшого шкільного віку не вміють підібрати спосіб ефективно запам'ятати [31, с. 128].

За дослідженнями О.В. Скрипченко, Л.В. Долинської, З.В. Огороднійчук, пам'ять у молодших школярів є ще не повністю сформована [50]. Тому цілеспрямована корекційно-розвивальна робота з учнями є досить важливою. Особливу роль відіграють корекційні вправи, що стимулюють мнемічну

діяльність учнів. У молодших школярів домінує наочно-образна пам'ять, мимовільне запам'ятовування, коли об'єкт знаходиться у полі зорі. Тому з метою корекції пам'яті у молодших школярів найкраще застосовувати мнемотехніку, засновану на наочних образах.

Проблему корекції і розвитку пам'яті молодших школярів вивчали такі українські вчені: Г.О. Белкіна, С.М. Бужинська, М.С. Вашуленко, О. П. Главник, З.В. Кулакова, Л.Л. Макарова, С. Д. Максименко, Л.М. Петренко, Л.Г. Терлецька, Т.О. Піроженко, О.В. Проскура, М.І. Пташник, О.М. Скляренко, Н.В. Співак, О.В. Тарасевич, С.В. Фера, Т.Б. Хомуленко та ін. Вони наголошували, що пам'ять у молодших школярів активно розвивається та піддається цілеспрямованому формуванню. Особливості застосування мнемотехніки з молодшими школярами досліджували: Л. Забара, Л.В. Кашуба, О.В. Коваленко, Т.М. Маруда, Г.І. Недозірна, І. М. Овдієнко, М.І. Пташник, В. Слапак, Т. Таран, Г.А. Чепурний та ін. Разом з тим, проблема корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки вивчена недостатньо, хоча і є досить актуальною. Це зумовило вибір нами теми кваліфікаційної роботи бакалавра «Корекція пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки».

Об'єкт дослідження – пам'ять молодших школярів.

Предмет дослідження – мнемотехніка як засіб корекції пам'яті молодших школярів.

Мета роботи – дослідити особливості корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Завдання роботи:

1. Обґрунтувати пам'ять як психічний процес.
2. Теоретично проаналізувати особливості пам'яті молодших школярів.
3. Вивчити мнемотехніку як засіб корекції пам'яті молодших школярів.
4. Експериментально дослідити особливості пам'яті молодших школярів.
5. Скласти та апробувати програму корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Методи дослідження:

- теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення теоретичних положень в психологічній літературі щодо проблеми корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки;
- емпіричні методи: констатувальний і формувальний експерименти; методики констатувального експерименту: «10 слів», «10 картинок», «Ритмічне повторення»; методи формувального експерименту: методи мнемотехніки;
- статистичні методи: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних і їх узагальнення.

Теоретичне значення дослідження: теоретичні узагальнення з проблеми корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки можуть застосовуватися для написання наукових статей з цієї проблеми.

Практичне значення дослідження: результати емпіричного дослідження і запропонована програма корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки можуть бути застосовані психологами у практичній роботі з цією проблемою, вправи з мнемотехніки можуть бути використані батьками для розвитку пам'яті молодших школярів.

Апробація результатів дослідження: взято участь у двох конференціях: у XXII Міжнародній науково-практичній конференції (26–27 лютого 2026 р., м. Харків) і звітній конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2025-2026 навчальному році; опубліковано 1 статтю.

База дослідження: Кам'янець-Подільський ліцей №6 Хмельницької обласної ради. Респонденти дослідження – молодші школярі віком 8-9 років 2-3 класів у кількості 42 учні.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменування). Основний обсяг роботи – 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

1.1. Пам'ять як психічний процес

Пам'ять – це одна з найважливіших форм психічного відображення і умова психічного розвитку людини. Пам'ять допомагає накопичити досвід, засвоїти знання, сформувати відповідні навички та уміння, практично застосовувати інформацію в діяльності. Без пам'яті є неможливим мислення, мовлення, уява, навчальна діяльність і формування особистості в цілому. Пам'ять формує цілісність особистості і її безперервну психічну діяльність. Пам'ять – необхідна умова психічного розвитку людини.

Пам'ять як психічний процес досліджували: О.І. Беспарточна, Т.М. Борко, М.Й. Варій, Л.В. Долинська, С.С. Доскач, А.І. Жовнірук, Є.В. Заїка, О.В. Квасник, Л.Б. Костик, Г.С. Костюк, М.А. Кузнєцов, О.І. Кузнєцов, Я.В. Козуб, С.Д. Максименко, В. П. Москалець, З.В. Огороднійчук, Т.Б. Поясок, М. Савчин, В.В. Шаполова, О.В. Скрипченко та ін. Вчені описують пам'ять як психічний процес, що передбачає запам'ятовування, збереження, відтворення і забування інформації. Вони вважали, що пам'ять залежить від специфіки діяльності та мотивації особистості, та визначає рівень розвитку її пізнавальних процесів.

За словами О.В. Скрипченко, Л.В. Долинської, З.В. Огороднійчук «пам'ять – це психічний процес, що відображає досвід людини через запам'ятовування, зберігання і наступного відтворення» [50, с. 183].

Одним з перших, хто експериментально досліджував закономірності пам'яті, був Г. Еббінгауз, який вивчив процеси запам'ятовування і забування, створив «криву забування», що відображає, що найбільший об'єм інформації особистість втрачає в перші години після засвоєння даних [13]. На цьому ґрунтується створення методів повторення і закріплення матеріалу.

Г.С. Костюк вважав, що пам'ять – це не лише природня психічна функція, але і соціально зумовлений процес і розвиток пам'яті відбувається під час навчання і взаємодії учня з дорослим [20]. Пам'ять має індивідуальні особливості, обумовлені біологічними чинниками та соціально-культурними факторами, а індивідуальний стиль запам'ятовування визначається попереднім досвідом учня і його пізнавальним інтересом [26]. Пам'ять забезпечує взаємозв'язок минулого, теперішнього і майбутнього, що допомагає людині вчитися, мислити, зберігати індивідуальну та культурну ідентичність.

С.Д. Максименко висловлює думку, що пам'ять має інтегруючу функцію та взаємодіє із емоційно-вольовою сферою. Саме тому педагогічні умови, які провокують виникнення позитивних емоцій, мають вирішальне значення для розвитку процесів пам'яті [27].

Розвиток пам'яті відбувається від мимовільного до довільного запам'ятовування, що передбачає оволодіння мовленням і іншими психічними процесами [32, с. 43]. Важливу роль при цьому відіграє мнемічна саморегуляція, що допомагає усвідомлено керувати фіксацією і відтворенням інформації.

О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В. Огороднійчук залежно від тривалості збереження описують короткочасну та довготривалу пам'ять [50, с. 193-194].

Короткочасна пам'ять – це швидке запам'ятовування матеріалу, його поступове відтворення та нетривале зберігання [56, с. 193]. Короткочасна пам'ять передбачає поточну роботу із образами, словами та поняттями. М.Й. Варій описує, що короткочасна пам'ять зберігає інформацію, що надходить із миттєвої та довготривалої пам'яті [5, с. 125]. У короткочасну пам'ять переходить інформація із довготривалої пам'яті, що потрібна для впізнавання інформації із сенсорної пам'яті [45, с. 110].

Довготривала пам'ять – це запам'ятовування і відтворення знань, умінь та навичок, що передбачають довготривале зберігання [50, с. 452]. Довготривала пам'ять тривало зберігає інформацію з метою їх подальшого застосування.

Ю.Л. Трофімов вважає, що перетворення інформації з короткотривалої у довготривалу пам'ять обумовлює її подальшу селекцію та реорганізацію [56].

О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська зауважують, що довготривала пам'ять поділяється на 2 види:

- 1) свідомий доступ, коли людина може за власним бажанням згадати необхідну інформацію;
- 2) закритий доступ до інформації [50, с. 194].

Довготривала пам'ять забезпечує зберігання інформації від годин до десятиліть, тому вона має значний обсяг. Основний механізм введення інформації в довготривалу пам'ять – це повторення, яке відбувається у короткочасній пам'яті. Вагому роль відіграє свідомо інтерпретація нової інформації, знаходження зв'язку між новим та відомим. Успіх при пошуку інформації в довготривалій пам'яті буде при її високій організованості. Важлива умова запам'ятовування – розуміння [28]. Рівень інтелектуального розвитку суттєво впливає на запам'ятовування та функціонування пам'яті.

За словами М.Й. Варій, довготривала пам'ять є обмеженою за обсягом та тривалістю зберігання інформації через вік людського життя [5, с. 325-326]. Довготривала пам'ять є головним сховищем досвіду людини, куди інформація рухається з короткочасної пам'яті, проте досвід там перебуває в незмінному вигляді. Інформація там постійно і безперервно змінюється: класифікується, узагальнюється, поєднується у групи.

Якщо з короткочасною пам'яттю людина щоденно живе, то довготривала пам'ять допомагає зберегти знання, що доповнюють суть нашого повсякденного існування.

Довготривала пам'ять зберігає:

- уявлення про себе та інших, суспільні норми та цінності;
- просторову модель світу, що передбачає певні структури, що відповідають уявленням про свій будинок, місто, країну, планету;
- навички розуміння мовлення чи інтерпретацію досягнень у живописі, музиці та ін.;

- знання щодо законів, будови світу та характеристик об'єктів;
- моторні навички, звукову та письмову мови, навички вдягання та їзди на велосипеді, уміння розв'язувати завдання з різних галузей науки;
- плани щодо майбутньої діяльності.

Матеріал у довготривалій пам'яті є організований, є різниця у представленні інформації особистого та позаособистого змісту. Тому М.Й. Варій виділяє 2 види довготривалої пам'яті: епізодичний та семантичний [5].

Епізодична пам'ять зберігає події, що прив'язані до відповідного часу, уявлення як виглядали речі, коли ми на них дивилися, автобіографічну інформацію.

У семантичній пам'яті міститься інформація позаособистого змісту: факти, що не пов'язані із особистісними переживаннями у відповідний час чи місце, та все, що необхідно для того, щоб застосувати мову.

Інформація, що зберігається у цих 2 видах довготривалої пам'яті, відрізняється за специфікою і схильністю забуватися. Епізодична пам'ять безперервно змінюється, тому що набувається новий особистий досвід, інформація у ній легко стає недоступною. Проте матеріал тут повністю не зникає, що описано в експерименті Пенфілда, в яких при електричному подразненні асоціативних зон кори головного мозку, що відповідають за пам'ять, згадувалися давно забуті події [10].

Інформація у довготривалій пам'яті є в різноманітних кодах – у візуальному, в акустичному та в семантичному. Домінуючим є семантичний, що заснований на смисловому поділі матеріалу. Багато зорових образів – це результат перетворення з семантичного в візуальний код. Оскільки у семантичному коді матеріал зберігається в узагальненому вигляді формі, то образи є узагальненого змісту навіть тоді, коли згадуються конкретні події. На специфіку довготривалої пам'яті впливає вік.

Пам'ять – це складна структура процесів, що виконують цикл перетворень інформації людиною і представлена такими мнемічними процесами:

- 1) запам'ятовування;

- 2) зберігання;
- 3) відтворення;
- 4) забування [8].

Запам'ятовування є процесом прийому, відбору, фіксації та закріплення інформації через утворення асоціацій і мнемічних слідів у нервових зв'язках []. Запам'ятовування є утворенням та закріпленням тимчасових нервових зв'язків [5, с. 313]. Чим складнішим є матеріал, тим складнішим є тимчасові зв'язки, що створюють підґрунтя для запам'ятовування.

Залежно від наявності у людини усвідомленого наміру запам'ятати інформацію запам'ятовування є мимовільне та довільне.

Мимовільне запам'ятовування не передбачає спеціальної мети закріпити інформацію та у майбутньому її застосовувати.

Довільне запам'ятовування має свідому мнемічну ціль, застосовує відповідні способи та прийоми для кращого запам'ятовування. Довільне запам'ятовування дає кращий результат, ніж мимовільне, оскільки має конкретну ціль на запам'ятовування інформації певного обсягу і змісту, часто пов'язане з відповідними інтересами та потребами [50, с. 195-197].

Зберігання – процес, який передбачає утримання інформації у свідомості протягом відповідного часу [28]. Тривалість збереження матеріалу обумовлена обмеженою тривалістю збереження, метою на відтворення, постановкою свідомої цілі, змістом матеріалу, рівнем його розуміння, емоційного ставлення до інформації і частотою її повторення. Інформація, яка має практичне значення, чи викликає емоції, зберігається краще.

Відтворення – процес пам'яті, що є показником міцності запам'ятовування та наслідком цього процесу [5, с. 316]. Основою відтворення є активізація утворених раніше тимчасових нервових зв'язків в корі головного мозку.

Відтворення – це процес актуалізації та відновлення збережених при запам'ятовуванні знань, умінь та навичок [50, с. 202]. Відтворення виявлятися у вигляді впізнавання, пригадування або репродукції, здійснюється у вербальній та руховій формах. Відтворення – це показник міцності запам'ятовування та його

наслідком. Воно є пов'язаним із мисленням, тому що людині обов'язково переосмислити інформацію, щоб її запам'ятати [27].

Відтворення має такі види: впізнавання, власне відтворення, спогади та пригадування [50, с. 203-204].

Впізнавання є найпростішим відтворенням при повторному сприйманні.

Власне відтворення – довільне чи мимовільне відтворення інформації для запам'ятовування.

Спогади – це локалізоване часом і простором відтворення людиною образу власного життя.

Пригадування – довільне відтворення, яке потребує активних розумових та вольових зусиль.

Забування – процес пам'яті, що передбачає втрату чіткості та зменшення обсяг запам'ятовуваної інформації, появу помилок при відтворенні, труднощі при відтворенні інформації [56]. За твердженням С.Д. Максименка, забування відіграє важливу роль для відбору потрібної інформації і попереджає перевантаження психіки особистості [27].

Залежно від змісту матеріалу пам'ять є: образна, словесно-логічна, емоційна, рухова [50, с. 190-191].

Образна пам'ять передбачає запам'ятовування уявлень, образів, предметів, звуків, запахів, явищ та їх властивостей. Залежно від аналізаторів, які сприймають, цю пам'ять поділяють на слухову, зорову, тактильну, нюхову.

Словесно-логічна пам'ять забезпечує передбачає засвоєння суджень, понять, умовисновків, що описують явища і предмети у їх істинних відношеннях та взаємозв'язках. Ця пам'ять властива лише для людини, оскільки тісно пов'язана з мовленням та мисленням. Вона формується у процесі психічного розвитку на основі образної пам'яті та залежить від волі. Словесно-логічна пам'ять запам'ятовує зміст матеріалу, переробляючи текст в загальних поняттях.

Емоційна пам'ять допомагає зберегти і відтворити пережиті емоції та почуття, пов'язані з минулими подіями. Ця пам'ять надає досвіду людині досить

особистісного змісту та має високу стійкість, оскільки глибокі емоції важко забути.

Рухова пам'ять передбачає запам'ятовування і відтворення дій та рухів. Вона є умовою засвоєння різних рухів та моторних навичок [28].

Ефективність роботи пам'яті залежить від сформованості інших пізнавальних процесів – відчуття, сприймання, мовлення, мислення, уяви. Важливу роль відіграє осмислення матеріалу, тоді він запам'ятовується краще, ніж матеріал, засвоєний механічно. За словами І. Беха, розвиток пам'яті пов'язаний з формуванням активної пізнавальної діяльності у дитини і її внутрішньої навчальної мотивації [2]. Якщо навчальна інформація є значущою та цікавою для учня, то її засвоєння відбувається ефективніше.

На думку О. В. Скрипченко, Л. В. Долинської, З.В. Огороднійчук, між людьми існують індивідуальні особливості пам'яті, що проявляються в точності, швидкості, міцності запам'ятовування і готовності до відтворення інформації [50, с. 207-208].

Точність запам'ятовування описує відповідність відтвореної інформації тій, яка запам'ятовувалася.

Швидкість запам'ятовування передбачає кількість повторень, що потрібні для запам'ятовування нової інформації.

Міцність запам'ятовування означає тривалість збереження завченого матеріалу та повільність його забування.

Готовність до відтворення передбачає швидкість та легкість згадати потрібні людині знання, уміння та навички у потрібний момент.

Отже, пам'ять – це складний багатокomпонентний психічний процес, що забезпечує накопичення, збереження і використання індивідуального досвіду особистості. Пам'ять відіграє важливе значення у навчальній діяльності для засвоєння відповідних знань, умінь та навичок учнів.

1.2 Особливості пам'яті молодших школярів

Відповідно віковій періодизації в українській психології молодший шкільний вік – це віковий проміжок життя від 6 (7) до 10 (11) років, що визначається навчанням дітей у молодших класах [49, с. 116].

Молодший шкільний вік – є віком насиченого когнітивного розвитку. Розумовий процес опосередковує розвиток всіх інших функцій, активізує психічні процеси, їх усвідомлення і довільність [50].

Молодший шкільний вік – це важливий період для розвитку когнітивної сфери в дитини [58]. У цей час відбуваються значні зміни у психічних процесах, активізується їх довільність та усвідомлення, зокрема у пам'яті. Саме в молодшому шкільному віці навчальна діяльність стає провідною, а тому до пам'яті дитини висуваються нові вимоги, пов'язані з необхідністю систематичного засвоєння знань, правил, понять та способів дій [24].

Під час навчання розвивається словесно-логічна пам'ять, що пов'язано зі значним розвитком мислення [49, с. 132-233]. Молодші школярі засвоюють абстрактні поняття, логічні взаємозв'язки між явищами і предметами, навчаються узагальнювати та аналізувати інформацію. Разом з тим, механічне запам'ятовування в учнів ще переважає над усвідомленим, і це негативно впливає на якість навчання [35].

О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В. Огороднійчук зауважують, що молодший шкільний вік передбачає значні якісні зміни в розвитку пам'яті дитини, інтенсивно розвиваються усі види пам'яті [50, с. 210]. Інтенсивно розвивається словесно-логічна пам'ять, що формується на основі елементарних наукових узагальнень учнів. Довільна пам'ять є ще недостатньо розвиненою, тому молодші школярі не здатні проконтролювати власне розуміння та відтворення матеріалу. Тому часто запам'ятовують механічно, завчають. Процес запам'ятовування у них є розгорнутим, тому учні одночасно не можуть виконати декілька завдань. Наприклад, вибірково та точно фіксувати інформацію.

Молодші школярі вивчають прийоми керівництва пам'яттю: повторення, організація матеріалу, семантична обробка, побудова розумового образу, пошук

інформації у пам'яті, створення сценарію. Засвоєння цих умінь розвиває абстрактно-логічну та довільну пам'ять.

Р.В. Павелків зауважував, що при цілеспрямованій діяльності вчителя молодші школярі поступово змінюють способи запам'ятовування з механічного повторення на свідоме осмислення і застосування відповідних мнемічних прийомів [32]. Першокласники у більшості лише повторюють слова, щоб їх запам'ятати. Третьокласники повторюють слова групами та групують за загальними ознаками. Деякі учні 4 класу застосовують семантичну обробку інформації та логічні висновки для відтворення подій. Цих учнів можна навчити пошуку матеріалу в пам'яті та побудові різних способів збереження інформації.

Чим більше розвивати пам'ять молодших школярів, тим більше опосередкованими будуть когнітивні процеси. З'являється у дітей довільне запам'ятовування, виникає мета довільно відтворити інформацію. Учні починають самостійно застосовувати засоби для запам'ятовування нового матеріалу та досвіду. На думку Г. Костюка, пам'ять є основою психічного розвитку учнів, тому що накопичення досвіду розвиває свідомість та пізнавальну активність дітей [20].

Пам'ять молодших школярів має свої особливості, що пов'язані з віковими особливостями психічного розвитку. У першу чергу, це перехід від мимовільної до довільної пам'яті. Якщо дошкільники в основному запам'ятовують те, що викликає у них емоційний інтерес чи пов'язане з грою, то з початком навчання учні навчаються усвідомлено ставити мету запам'ятати навчальний матеріал [40].

Розвиток пам'яті молодших школярів полягає в зміні співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування (у бік зростання ролі довільного), образної та словесно-логічної пам'яті. У цьому віці особливо інтенсивно розвивається словесно-логічна пам'ять, що пов'язано зі значним розвитком мовлення та засвоєнням учнями з типовим розвитком навчальної програми [50, с. 132-133].

За словами О.В. Скрипченка, в молодших школярів більш розвиненою є наочно-образна пам'ять, тоді як словесно-логічна пам'ять формується у навчанні [49, с. 61]. Розвиток пам'яті є взаємопов'язаним з розвитком уваги, мислення і інших когнітивних процесів [35]. Молодші школярі більше пам'ятають конкретну, яскраву та емоційно насичену інформацію. Тому з учнями застосовують малюнки, ілюстрації, схеми, таблиці, відеоматеріали і дидактичні ігри [30].

О. Скрипченко зазначав, що молодший шкільний вік є сенситивним віком для формування довільної пам'яті і оволодіння мнемічними прийомами [50]. У цей час учні починають застосовувати відповідні способи запам'ятовування: групування матеріалу, повторення, складання плану та асоціації.

Специфікою пам'яті у молодших школярів є низький рівень сформованості вмінь самостійно організовувати процес запам'ятовування. Багато учнів не можуть визначити головну думку, систематизувати почутий матеріал чи успішно застосувати мнемічні прийоми. Тому завдання педагога і психолога – навчити молодших школярів спеціальним способам усвідомленого запам'ятовування [6].

С.Д. Максименко висловлював думку, що розвиток пам'яті молодших школярів потрібно здійснювати у взаємозв'язку із розвитком мовлення і мислення [27]. Учень краще запам'ятає інформацію, коли розумітиме її зміст, встановить причинно-наслідкові зв'язки і практично застосує матеріал.

У молодшому шкільному віці значно підвищується здатність заучувати й відтворювати [34].

У молодших школярів зростає роль у навчанні довільної уваги, що підвищує якість запам'ятовування. Разом з тим, увага учнів є недостатньо стійкою, через це вони відволікаються, швидко втомлюються і втрачають інтерес до навчання. Саме тому педагогам необхідно застосовувати відповідні методи активізації пізнавальної діяльності [29].

Під впливом вимог навчання відтворення та запам'ятовування набувають довільнішого та активнішого характеру [32, с. 253]. На продуктивність пам'яті у молодших школярів впливає усвідомлення ними змісту мнемічного завдання та

оволодіння певними способами та прийомами відтворення та запам'ятовування [49, с. 86].

Найбільше молодші школярі можуть запам'ятати матеріал, який:

- викликає у дитини позитивні емоції;
- подано із використанням наочності;
- можна застосувати практично;
- є пов'язаним з особистим досвідом учня;
- поєднано із грою [41].

Вагоме значення для розвитку пам'яті мають позитивні емоції молодших школярів. Успішному засвоєнню навчального матеріалу сприяє позитивний соціально-психологічний клімат у класі, підтримка батьків та вчителів, створення ситуацій успіху [23]. Тоді як страх помилитися, висока тривожність чи перевантаження негативно впливають на запам'ятовування інформації.

Отже, у молодших школярів відбувається інтенсивний розвиток довільної пам'яті, довільного відтворення, розвивається короткочасна та довготривала пам'ять. Пам'ять молодших школярів знаходиться на етапі активного розвитку і вдосконалення. Її ефективність залежить від організації навчальної діяльності, емоційної атмосфери та використання спеціальних методів розвитку пам'яті.

1.3. Мнемотехніка як засіб розвитку пам'яті молодших школярів

У сучасній психології розвиток пам'яті молодших школярів є актуальною проблемою. Прогалини у мнемічній складовій молодших школярів викликають потребу у застосуванні спеціальних методик, що стимулюють розвиток пам'яті. Одним з ефективних засобів підвищення якості запам'ятовування є мнемотехніка. За визначенням Г.А. Чепурного, мнемотехніка – це система прийомів, що спрямована на полегшення процесу запам'ятовування, збереження і відтворення інформації через створення асоціативного взаємозв'язку [62].

Мнемотехніка, що передбачає систему спеціальних методів та прийомів для полегшення запам'ятовування, збереження і відтворення інформації через побудову асоціативних зв'язків [51].

На думку І.М. Овдієнко, Т.М. Маруди, мнемотехніка – це процес засвоєння інформації із застосуванням спеціальних прийомів і методів [31, с. 129].

Мнемотехніка, або мнемоніка є технікою запам'ятовування. Слово від грецького поняття «mnemonikon», що означає «мистецтво запам'ятовування». Термін «мнемотехніка» походить від грецького слова «mneme» – пам'ять. Мнемотехніка ґрунтується на створенні асоціативних зв'язків між новою інформацією та вже відомими образами, уявленнями чи поняттями. Завдяки цьому процес запам'ятовування стає більш усвідомленим, логічним та емоційно забарвленим [1].

У мнемотехніки давня історія створення. Її застосовували оратори ще в часи античності з метою запам'ятовування великих промов та текстів. В сучасній психології мнемотехнічні прийоми використовують для розвитку пам'яті в дітей, особливо у молодших школярів.

Поняття «мнемотехніка» вперше використав давньогрецький філософ та математик Піфагор (570-490 рр. до н.е.). Винахідником мнемотехнічних прийомів є Симонід Кеоський (556-468 рр. до н.е.).

Мнемотехніка передбачає технологію покращення міцності засвоєння нового матеріалу з допомогою усвідомленого створення асоціативного зв'язку через відповідні методи і прийоми. Мнемотехнічні прийоми застосовують з метою оптимізації засвоєння складної інформації без логічного зв'язку між складовими, які потребують довготривалого зберігання матеріалу і її відтворення (послідовність цифр, історичні дати, закони, телефонні номери, таблиці, формули та показники) [12].

Г. Костюк вважав, що ефективність пам'яті вагомим чином залежить від активності особистості і застосування спеціальних прийомів розуміння матеріалу [20]. Застосування прийомів запам'ятовування з молодшими школярами підвищує продуктивність пам'яті, мислення, уваги, уяви і мовлення. Мнемотехніка робить навчання більш цікавою, доступною та результативною діяльністю молодших школярів.

І. Бех висловив думку, що успішне навчання молодших школярів повинно бути творчим, емоційно насиченим і діяльнісним [2]. Саме ці вимоги задовольняє мнемотехніка.

Мнемотехніка удосконалює уяву, асоціативне мислення, концентрацію уваги, мовлення та творчість, розвиває зорову та слухову пам'ять, підвищує навчальний інтерес, активізує емоційну сферу і пізнавальну діяльність та вміння вчитися самостійно. Мнемотехнічні вправи у початковій школі позитивно впливають на продуктивність пам'яті, швидкість засвоєння матеріалу, розвиток уваги, мислення та мовлення, навчальну мотивацію. Застосування мнемотехніки з молодшими школярами зменшує інформаційне перенавантаження в учнів, допомагає ефективно засвоювати інформацію та вміння мислити нестандартно [19].

Для молодших школярів мнемотехніка є досить корисною, тому що сприяє розвитку довільної пам'яті і навичок усвідомленого запам'ятовування. Учні завдяки мнемотехніці навчаються:

- виділяти головне;
- аналізувати інформацію;
- створювати асоціації;
- встановлювати логічні зв'язки;
- самостійно організовувати процес запам'ятовування [17].

Таким чином, мнемотехніка є ефективним засобом розвитку та корекції пам'яті молодших школярів. Її використання сприяє підвищенню ефективності навчальної діяльності, розвитку пізнавальних процесів та формуванню позитивного ставлення дітей до навчання.

Основний секрет мнемотехніки полягає в опануванні навичок фіксації образу, що сприймається. Поєднання в уяві кількох образів приводить до фіксації цих взаємозв'язків у мозку. Потім, пригадуючи один образ, мозок згадує усі поєднані образи. Ця фіксація образів в пам'яті є добре контрольованою [53]. На думку У. Джеймса, що якщо порівняти двох людей із однаковим досвідом і природною здатністю аналізувати пережите, то пам'ять є краще розвиненою у

тієї людини, яка більше усвідомлює власні переживання, співставляє та з'єднує їх одне з одним [46].

Основною особливістю методики мнемотехніки є використання не зображень предметів, а їх символів. Вимогами до застосування мнемотехніки є:

1. Модель відтворює узагальнений образ предмета.
2. Модель розкриває суттєве в предметі.
3. Задум моделі повинна бути зрозумілою для молодшого школяра.

Застосування на уроках прийомів мнемотехніки допомагає дітям вільно переказувати великий обсяг тексту складними та повними реченнями, без допомоги педагога [31, с. 130].

Методика мнемотехніки складається з чотирьох етапів [30]:

1. Сприйняття інформації, що передбачає зачитування казки, вірша чи оповідання, розподіл змісту на частини, перегляд таблиці до літературного твору та аналіз того, що саме на ній зображено.

2. Кодування інформації, коли кожна частина у творі кодується з допомогою вчителя, потім учні кодують її самостійно, вигадуючи символи до них.

3. Запам'ятовування і відтворення інформації, коли учні переказують казку з опорою на символи, деколи застосовуючи допомогу педагога. Основну увагу вони зосереджують на зображенні основних героїв.

4. Творче створення образів, побудова учнями мнемотаблиць та вигадування історій та казок.

До основних мнемотехнічних прийомів належать [17]:

- асоціативний метод;
- метод піктограм;
- мнемотаблиці;
- римування;
- метод історій;
- створення опорних схем;
- групування матеріалу;

- метод локусів.

Асоціативний метод передбачає встановлення взаємозв'язку між новим матеріалом і знайомим образом. Наприклад, з метою запам'ятовування нового слова учень уявляє яскравий образ чи вигадує цікаву ситуацію, що пов'язана зі словом.

Метод піктограм – це застосування умовних знаків, символів чи малюнків. Метод досить ефективний для молодших школярів через переважання в них наочно-образного мислення [19].

Мнемотаблиці передбачають застосування спеціальних схем, де матеріал подається з допомогою малюнків, символів чи відповідних позначень, що допомагають учням швидше запам'ятати вірш, текст, послідовність у подіях, визначення і правила [57].

Римування є ефективним прийомом, який перетворює суху, складну для запам'ятовування інформацію у ритмічні фрази, короткі вірші та лічилки. Запам'ятовування є ефективним, оскільки мозок швидко фіксує ритм і мелодику, що добре закріплюються у пам'яті.

Метод історій – це створення невеликого сюжету, де поєднується слово з поняттям, які потрібно запам'ятати. Через логічний і емоційний зв'язок між компонентами матеріал засвоюється краще [54].

Створення опорних схем є методом перебудови текстової інформації в асоціації та візуальні символи. Метод застосовує взаємозв'язок між лівою півкулею (логіка) і правою півкулею (образне мислення). Це пришвидшує запам'ятовування і полегшує відтворення інформації.

Групування матеріалу передбачає об'єднання відповідних одиниць інформації в більші, осмислені та логічні блоки (за логічною групою (одяг, меблі), за формою, розмірами, кольором, за першими літерами в аббревіатуру).

Метод локусів («Палац пам'яті») допомагає асоціювати значний обсяг інформації із відповідними візуальними образами в знайомому просторі (кімната), що дозволяє застосувати потужність просторової пам'яті [42].

За дослідженнями І.М. Овдієнко та Т.М. Маруди, учням подобається застосовувати такі мнемічні прийоми: піктограми, аналогія, трансформація, цифрообрази, зв'язування, фонетичні асоціації, небилиця та ін. [31, с. 130].

Автор класифікації методів мнемотехніки Г.А. Чепурний висловлює думку, що для підвищення якості запам'ятовування застосовують комбінацію з кількох прийомів [62].

До засобів мнемотехніки належать: піктограми, ментальні карти, мнемотаблиці, ритміко-мелодійні вправи, схематичні зображення та символи, які використовують різні органи чуття (слуховий, зоровий, кінестетичний) [61]. О. О. Барташніков, І. А. Барташнікова довели, що систематичне застосування мнемотехнік в освітньому процесі розвиває словесно-логічну пам'ять, формує навички усвідомленого запам'ятовування, активізує уяву і мовлення [15].

Г.А. Чепурний розкриває такі прийоми мнемотехніки залежно від принципів і способів застосування [62]:

1. Аналогія передбачає, що для підвищення якості запам'ятовування між компонентами знаходять однакові якості, ознаки, характеристики, властивості розвитку. Наприклад, у дидактичній грі «Пори року» з молодшими школярами повторюється інформація про пори року і їх явища. Використовується метод мнемотехніки через відповідні асоціації, аналогії та зорові образи.

2. Трансформація описує, що для покращення запам'ятовування значення і образ об'єкту перетворюється на інший.

3. Стенографіст є прийомом, коли текстову інформацію записують із допомогою певних знаків, літер чи скорочень.

4. Фонетична асоціація передбачає, що для покращення запам'ятовування незнайомого поняття чи іноземного слова підбирається співзвучне слово або його частина, яку асоціативно можна пов'язати з перекладом або значенням цього слова.

Під час корекційних занять з молодшими школярами для корекції пам'яті застосовуються зорові образи: картки, кольорові схеми, ілюстрації, реальні предмети (набір іграшок, побутові предмети, геометричні фігури),

мнемотаблиці, піктограми. Чим конкретніший образ у матеріалі, тим його більше запам'ятовують молодші школярі, тому що в них провідною є наочно-образна пам'ять.

Наприклад, корекція зорової і словесно-логічної пам'яті може відбуватися з допомогою:

- гра для запам'ятовування 4-6 слів («5 слів», «Хто запам'ятає більше?»);
- створення короткого речення зі слів;
- групування слів залежно до відповідних категорій;
- застосування зорових асоціацій;
- використання наочності і сюжетних картинок.

І.М. Овдієнко, Т.М. Маруда описують, що застосування молодшими школярами мнемотехніки сприяє покращенню точності при відтворенні матеріалу. Застосування мнемотехніки допомагає контролювати механізми запам'ятовування, збереження і відтворення інформації з використанням природніх механізмів пам'яті [31, с. 129].

У молодших школярів запам'ятовування інформації значно залежить від недостатнього розвитку уваги, відсутності зацікавленості матеріалом та відсутність інтересу до навчального предмету. Дослідження І.М. Овдієнко та Т.М. Маруди доводять, що цілком можливо вплинути на розвиток пізнавальних процесів та підвищити успішність учнів, якщо навчити їх мнемічним методам і прийомам [31, с. 130].

Отже, для корекції пам'яті у молодших школярів потрібен комплексний, системний і науковий підхід. Це вимагає використання спеціальних дидактичних ігор, мнемотехніки і адаптованих навчальних прийомів із опорою на наочний образ. Мнемотехніка активізує когнітивні процеси (відчуття, сприймання, уяву, мислення, мовлення), емоційну сферу.

Висновки до розділу 1

Пам'ять – це психічний процес, що відображає досвід особистості через запам'ятовування, зберігання та наступне його відтворення. Залежно від тривалості збереження описують короткочасну та довготривалу пам'ять (епізодичну та семантичну). Залежно від змісту матеріалу пам'ять є: образна, словесно-логічна, емоційна та рухова. Пам'ять представлена такими мнемічними процесами: запам'ятовування, зберігання, відтворення, забування.

У молодших школярів відбувається інтенсивний розвиток довільної пам'яті, усвідомленого відтворення, у них розвивається короткочасна і довготривала пам'ять. В учнів переважає образна пам'ять, формується словесно-логічна пам'ять через значний розвиток мислення і активну навчальну діяльність. Ефективність запам'ятовування залежить від застосування спеціальних методів розвитку пам'яті.

Корекція пам'яті у молодших школярів передбачає застосування спеціальних дидактичних ігор, мнемотехніки і адаптованих навчальних прийомів із опорою на наочний образ. Мнемотехніка – це система спеціальних методів і прийомів з метою полегшення запам'ятовування, збереження та відтворення інформації з допомогою побудови асоціативних зв'язків. Основними мнемотехнічними прийомами є: асоціативний метод, мнемотаблиці, метод піктограм, метод історій, римування, створення опорних схем, метод локусів, групування матеріалу. Мнемотехніка активізує когнітивні процеси та емоційну сферу.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

2.1. Методика діагностики пам'яті молодших школярів

Теоретичне вивчення проблеми розвитку пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки зумовило проведення експериментального дослідження цієї проблеми.

Мета експериментального дослідження – діагностувати особливості розвитку пам'яті молодших школярів та запропонувати методику корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Завдання експериментального дослідження:

1. Експериментально діагностувати особливості розвитку пам'яті молодших школярів.
2. Скласти програму з корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.
3. Провести формувальний експеримент з корекції пам'яті молодших школярів та проаналізувати його ефективність.

Експеримент складався з **двох етапів** дослідження:

1. Констатувальний етап. Мета – це діагностика рівня пам'яті молодших школярів.
2. Формувальний етап. Мета – це корекція пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Після проведення констатувального експерименту з метою дослідження пам'яті молодших школярів важливо зробити аналіз результатів психодіагностики. Перед проведенням другого етапу потрібно скласти програму корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки. Після проведення формувального експерименту варто визначити ефективність корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Методи дослідження:

1. Діагностичні методи вивчення пам'яті молодших школярів:
 -методика «10 слів»,
 - методика «10 картинок»,
 - методика «Ритмічне повторення».
2. Методи мнемотехніки (ігрові вправи з ейдетики для корекції пам'яті молодших школярів).

Вибір цих методик обумовлено метою та завданнями нашого експериментального дослідження та такими чинниками:

- 1) ці методики спрямовані на діагностику рівня розвитку пам'яті;
- 2) обрані діагностичні методики є оптимальними для роботи з учнями молодшого шкільного віку;
- 3) ці методики є комплексні, тобто досліджують різні види пам'яті (зорову, слухову пам'ять);
- 4) мнемотехнічні засоби є наочними, що відповідає переважаючій наочно-образній пам'яті та наочному мисленню у дітей молодшого шкільного віку;
- 5) ігрові методи є цікавими та ефективними для молодших школярів.

Методики діагностики: «10 слів», «10 картинок», «Ритмічне повторення».

Діагностика проводилася протягом місяця, у класі учнів як звичному для них освітньому середовищі. Це допомогло зменшити ситуативну тривожність учнів і уникнути емоційного напруження. Кожен учень проходив методики діагностики індивідуально. Тривалість одного діагностичного заняття з одним учнем тривала орієнтовно 30 хвилин.

При проведенні експерименту варто забезпечити абсолютну тишу, без зайвого шуму та звуків, які могли б відволікти учнів, і, відповідно, вплинути на результати запам'ятовування.

Важливо створити доброзичливу та довірливу атмосферу, виражати підтримку та похвалу, враховувати вікові і індивідуальні особливості молодших школярів.

Подаємо детально опис психодіагностичних методик, що застосовувалися під час констатувального експерименту.

1. *Методика «10 слів» (А. Лурія).* Це часто використовувана нейропсихологічна методика, яка розроблена О. Р. Лурією. Методика застосовується для діагностики обсягу короткочасної слухової пам'яті, стійкості уваги, динаміки запам'ятовування і вивчення виснаження психічних процесів у досліджуваних [33].

Мета методики: дослідження словесно-логічної короткочасної та довільної пам'яті у молодших школярів.

Стимульний матеріал: 10 коротких односкладових та двоскладових слів: Будинок. Сонце. Молоко. Ворона. Сніг. Годинник. Стіл. Олівець. Книжка. Вікно.

Проведення методики:

1. Підготовка: Підібрано список з 10 простих, односкладових та двоскладових слів, що не є логічно пов'язаними між собою
2. Перша спроба: молодшим школярам зачитуємо список слів. Вони повинні одразу повторити слова, які запам'ятали. Можна в довільному порядку.
3. Наступні спроби: ми зачитуємо ті ж слова 4–5 разів. Після кожного прочитаного разу фіксуємо кількість слів, що відтворено учнями.
4. Відстрочене відтворення: через 2 дні просимо пригадати 10 слів з метою діагностики довготривалої пам'яті.

Інструкція учневі: «Я зараз назву тобі слова, а ти уважно послухай, запам'ятай їх, потім повториш».

Процедура виконання методики:

Слова зачитуємо у повільному темпі (1 слово за секунду) та виразно. Слова повторюються учнями. Порядок повторення не відіграє ролі. Ми фіксуємо лише кількість правильно відтворених слів.

Аналіз отриманих результатів методики:

1. Об'єм пам'яті у молодших школярів. У нормі у першокласників об'єм короткочасної слухової пам'яті складає 4-5 слів, у другокласників – 6, у третьокласників та четвертокласників – до 7 слів [49, с. 134].

2. Крива запам'ятовування. Крива кількості запам'ятованих слів з кожною спробою постійно збільшується.

3. Стомлюваність, або виснаження молодших школярів. Якщо при наступній спробі кількість згаданих слів зменшується, чи після кількох повторень молодший школяр забуває слова, то це свідчить про перевтому, виснаження чи порушення у концентрації уваги.

4. Інертність. Інколи можуть спостерігатися повторення однакових слів, що називалися раніше, чи слово, якого не було від початку (конфабуляції).

Результати методики аналізуються за показниками:

- кількість відтворених слів;
- динаміка запам'ятовування;
- помилки, додавання та перестановки у словах.

Обробка результатів методики:

За кожне правильно відтворене слово ставимо 1 бал. Зміни в слові – це помилка (сонце – сонечко).

Рівнями оцінки результатів є:

1-й рівень – 10-9 балів – 10-9 правильно відтворених слів;

2-й рівень – 7-8 балів – 7-8 вірно відтворених слів;

3-й рівень – 5-6 балів – 5-6 правильно відтворених слів;

4-й рівень – 3-4 балів – 3-4 вірно відтворених слів;

5-й рівень – 1-2 бали – 1-2 правильно відтворених слів.

Норма для молодших школярів – це є 5-6 слів після 4-5 повторень.

Інтерпретація результатів методики: коефіцієнт довготривалої пам'яті ми обчислювали за формулою:

$$C = B/A \times 100\%,$$

де А – загальна кількість слів, В – кількість слів, які відтворено; С – коефіцієнт довготривалої пам'яті.

Результати методики:

–75-100% – високий рівень розвитку пам'яті;

–50-75% – середній рівень;

–30-50% – низький рівень;

–нижче 30% – дуже низький рівень розвитку пам'яті;

2. Методика «10 картинок» [33].

Мета: діагностувати короткотривалу і довготривалу зорову пам'ять у молодших школярів.

Стимульний матеріал: 10 карток із зображенням простих та знайомих предметів для молодших школярів.

Хід проведення: учням пропонується подивитися уважно на картки з зображеннями предметів та тварин і їх запам'ятати. Демонстрація картинок – 1 хвилина.

Ми показували картки і просили назвати зображення, щоб перевірити, чи всі зображення дітям є зрозумілими. Якщо учням складно назвати яку-небудь картинку, то це зображення заміняли на таке, в якому картинка є добре знайомою молодшому школяреві. Потім ми зображення забирали.

Інструкція учневі: «Уважно переглянь зображення, назви їх та запам'ятай. Пізніше я тебе спитаю, які зображення запам'ятав».

Продовжують дослідження у 2 етапи: спочатку питають одразу після і перегляду картинок, а потім – пізніше, через 2 дні. Учня запитують, які саме зображення він запам'ятав.

Опрацювання результатів методики:

За кожную правильну відповідь нараховуємо 1 бал.

Кожне помилково назване зображення (повторення назви, вигаданий предмет) оцінюємо теж в 1 бал та віднімаємо від загальної кількості отриманих балів:

$K=S-O$, де S – це кількість вірно названих зображень, а O – це кількість помилок. Нормативний показник для молодших школярів – 7 балів.

Інтерпретація результатів за цією методикою проводилося за 4 рівнями розвитку зорової пам'яті:

- 1) високий рівень – учень вірно відтворив 8-10 зображень;
- 2) середній рівень – респондент вірно пригадав 4-7 зображень;

- 3) низький рівень – досліджуваний вірно пригадав 1-3 зображення;
- 4) дуже низький – учень немає правильно відтворених зображень, а присутні тільки вигадані предмети.

3. *Методика «Ритмічне повторення» [33].*

Мета: діагностика слухової пам'яті у молодших школярів.

Методика «Ритмічне повторення» - це нейропсихологічний тест, що застосовується для діагностики слухової пам'яті, почуття ритму, точності координації рухів, функціональної асиметрії мозку та стану нервової системи.

Хід дослідження:

Відстукують молодшим школярам ритм – послідовно 3, 4 та 5 ударів у певній послідовності і ритмі, а діти повинні їх відтворити.

Отже, для діагностики пам'яті молодших школярів застосовано психодіагностичні методики, що рекомендовано для цього віку: «10 слів», «10 картинок», «Ритмічне повторення». Метою констатувального експерименту є діагностика рівня розвитку видів пам'яті (зорової та слухової, короткочасної і довільної пам'яті).

3.2 Результати дослідження пам'яті молодших школярів

Констатувальний експеримент (І етап експериментального дослідження) передбачав діагностику розвитку пам'яті молодших школярів.

Методиками психодіагностики, які застосовувалися, були: «10 слів», «10 картинок», «Ритмічне повторення».

Базою дослідження був Кам'янець-Подільський ліцей №6. Респонденти дослідження – молодші школярі віком 8-9 років 2-3 класів у кількості 42 учні.

Експеримент проводився індивідуально з кожним учнем, з врахуванням його вікових та індивідуальних особливостей.

Мета проведення методики «10 слів» – визначення рівня розвитку слухової пам'яті у молодших школярів.

Учні уважно прослухали, як ми зачитали 10 знайомих для них слів. Вони їх відтворювали одразу (для дослідження короткотривалої слухової пам'яті) та

через 2 дні (для дослідження довготривалої слухової пам'яті). Результати діагностики за методикою дослідження «10 слів» подано у таблицях 2.1-2.2.

Таблиця 2.1

**Результати дослідження короткотривалої слухової пам'яті
за методикою «10 слів»**

Рівень розвитку короткотривалої пам'яті	Кількість досліджуваних	Кількість досліджуваних у %
Високий	4	9,5%
Середній	29	69,0%
Низький	7	16,7%
Дуже низький	2	4,8%

Отже, за результатами таблиці 2.1, у більшості (69,0% досліджуваних (29 учнів) середній рівень розвитку короткотривалої слухової пам'яті. Молодші школярі відтворили 5-6 слів.

Високий рівень розвитку короткотривалої слухової пам'яті у 4 учнів (9,5%), які відтворили 7-8 слів.

Низький рівень розвитку короткотривалої слухової пам'яті у 7 учнів (16,7%), які відтворили 3-4 слова.

Дуже низький – у 2 учнів (4,8%), які відтворили 1-2 слова. Учні, які взагалі не відтворили жодного слова, не було.

Відтворюючи слова, учні з низьким і дуже низьким рівнем їх повторювали декілька разів, спотворювали чи замінювали на близькі за звучанням чи значенням. Інколи додавали свої зайві слова, які не були зачитані. Відтворюючи зайве слова, учні на ньому «застрягають» та продовжують повторювати.

Таблиця 2.2

**Результати дослідження довготривалої слухової пам'яті
за методикою «10 слів»**

Рівень розвитку довготривалої пам'яті	Кількість досліджуваних	Кількість досліджуваних у %
Високий	-	-
Середній	14	33,3%
Низький	20	47,6%
Дуже низький	8	19,1%

За результатами таблиці 2.2, майже половина учнів (47,6%) (20 осіб) мають низький рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті. Вони відтворили по 3-4 слова.

Третина респондентів (33,3%) (14 осіб) мають середній рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті, оскільки відтворили по 5 слів.

П'ята частина молодших школярів (19,1%) (8 учнів) відтворили по 1-2 слова, з них 4 учні не відтворили жодного. Це свідчить про дуже низький рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті. Багато учнів придумували свої слова, або декілька разів повторювали одне і те саме слово.

Високий рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті в учнів відсутній.

Отже, за результатами методики «10 слів» діагностовано, що розвиток короткотривалої слухової пам'яті у молодших школярів перебуває переважно на середньому рівні, а довготривалої слухової пам'яті переважно на низькому рівні розвитку.

Другою методикою була «10 картинок», що проводилася для визначення рівень розвитку короткотривалої та довготривалої зорової пам'яті у молодших школярів.

Досліджуваним показували 10 картинок з добре знайомими їм зображенням предметів. Спочатку учні відтворювали одразу (для дослідження

короткотривалої зорової пам'яті), а вдруге – через 2 дні після дослідження (для дослідження довготривалої слухової пам'яті). Результати дослідження за методикою дослідження «10 картинок» подано у таблицях 2.3-2.4.

Таблиця 2.3

**Результати дослідження короткотривалої зорової пам'яті
за методикою «10 картинок»**

Рівень розвитку довготривалої пам'яті	Кількість досліджуваних	Кількість досліджуваних у %
Високий	9	21,4%
Середній	30	71,4%
Низький	3	7,2%
Дуже низький	-	-

Отже, за результатами таблиці 2.3, більшість учнів мають середній рівень розвитку короткотривалої зорової пам'яті – 30 осіб, що складає 71,4%. Вони правильно відтворили 4-7 зображень.

П'ята частина учнів (21,4%, 9 осіб) мають високий рівень розвитку короткотривалої зорової пам'яті. Вони вірно відтворили 8-10 зображень.

Низький рівень розвитку короткотривалої зорової пам'яті властивий для 3 осіб (7,2%), які правильно відтворили 1-3 зображення.

Дуже низький рівень розвитку короткотривалої зорової пам'яті у респондентів відсутній.

Таблиця 2.4

**Результати дослідження довготривалої зорової пам'яті
за методикою «10 слів»**

Рівень розвитку довготривалої пам'яті	Кількість досліджуваних	Кількість досліджуваних у %
Високий	2	4,8%

Середній	19	45,2%
Низький	19	45,2%
Дуже низький	2	4,8%

За результатами таблиці 2.4, однакова кількість молодших школярів (по 19 осіб, що складає 45,2%) мають середній (4-5 зображень) та низький рівень (згадали 2-3 зображення) вираженості довготривалої зорової пам'яті.

Високий рівень розвитку довготривалої зорової пам'яті має 4,8% учнів (2 особи), які згадали 8 зображень.

Дуже низький рівень розвитку довготривалої зорової пам'яті також у 4,8% учнів (2 особи), які не згадали жодного зображення, деякі предмети вони вгадували.

За результатами методики «Ритмічне повторення» діагностувався рівень розвитку слухової пам'яті у молодших школярів.

Спочатку молодшим школярам пропонувався короткий ритм (3 удари), ритм середньої довжини (4 удари) та складний ритм (5 ударів) у відповідній послідовності та ритмі. Учні повинні відтворити ці удари.

Особливості виконання молодшими школярами методики «Ритмічне повторення»:

- проблеми виділити ритм відстукування;
- порушення у відтворенні темпу відстукування;
- заміна у послідовності звуків відстукування;
- імпульсивне відстукування власних ритмів замість повторення заданого ритму.

Результати діагностики за методикою «Ритмічне повторення» подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати діагностики пам'яті за методикою «Ритмічне повторення»

Критерій	Максимальний бал	Результати
Повторення короткого ритму (3 удари)	2	1,5
Повторення ритму середньої довжини (4 удари)	2	1,3
Повторення складного ритму (5 ударів)	1	1,1
Загальний бал	5	3,9

Отже, за результатами таблиці 2.5, максимальний бал повторення короткого ритму (3 удари) складає 2, тоді як у молодших школярів середній бал 1,5.

Максимальний бал при повторенні середнього ритму (4 удари) дорівнює 2, тоді як у досліджуваних – 1,3.

Максимальний бал при відтворенні складного ритму (5 ударів) дорівнює 1, тоді як у респондентів – 1,1.

Загальні результати у молодших школярів складають 3,9 з максимальних 5 повторів. Це свідчить про переважаючий середній рівень розвитку слухової пам'яті та відчуття ритму і темпу.

Отже, в констатувальному експерименті проведено комплекс психодіагностичних методик, що спрямовані на вивчення розвитку зорової та слухової, короткотривалої та довготривалої пам'яті молодших школярів. За їх результатами, більшість учнів (71,4%) мають середній рівень розвитку короткотривалої зорової пам'яті, а однакова кількість молодших школярів (по 45,2%) мають середній та низький рівень вираженості довготривалої зорової пам'яті. У більшості досліджуваних (69,0%) присутній середній рівень розвитку короткотривалої слухової пам'яті, і для майже половини учнів (47,6%) властивий низький рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті.

Рівень розвитку зорової пам'яті у молодших школярів є значно вищий, ніж слухової. Діти краще запам'ятовували зорові образи, які мають опір на наочність, оскільки зорова пам'ять у них є провідною. Тому зорові образи варто застосовувати для корекції пам'яті у молодших школярів.

Довготривала пам'ять розвинена гірше, ніж короткотривала. Високий рівень розвитку пам'яті відсутній лише при діагностиці слухової довготривалої пам'яті. Дуже низький рівень розвитку пам'яті відсутній при діагностиці зорової короткотривалої пам'яті.

2.3. Програма і результати корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки

Експериментальна діагностика розвитку пам'яті молодших школярів довела необхідність складання та проведення програми корекції пам'яті у молодших школярів. Результати дослідження довели, що більшість учнів мають середній рівень розвитку короткотривалої зорової та слухової пам'яті, а не високий. Майже для половини учнів характерний низький рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті. Багато досліджень доводять ефективність застосування мнемотехніки для корекції та розвитку пам'яті молодших школярів

Пропонуємо нашу авторську програму корекції пам'яті у молодших школярів засобами мнемотехніки «МнемоСвіт». Це передбачало проведення II етапу експерименту – формувальний експеримент.

Назва програми – «МнемоСвіт».

Мета програми: корекція пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Завдання програми:

- 1) корекція слухової і зорової пам'яті учнів;
- 2) підвищити обсяг та точність запам'ятовування у молодших школярів;
- 3) сформувати навички усвідомленого запам'ятовування;
- 4) навчити учнів застосовувати мнемотехніку;
- 5) розвинути асоціативне мислення, уяву.

Цільова група: молодші школярі 2–3 класів (8–9 років)

Тривалість заняття: 30 хв

Кількість учасників: 10 осіб

Форма роботи: групова

Методи у програмі:

- мнемотехніка;
- ігрові методи;
- арт-терапевтичні методи;
- асоціативні методи;
- візуалізаційні (наочні) методи.

Структура корекційних занять:

1. Привітання (2-3 хв).
2. Налаштування на заняття (5 хв).
3. Основна частина заняття (20 хв)
4. Рефлексія та висновки заняття (5 хв)

Подаємо короткий опис корекційних занять.

Заняття 1 «Знайомство з пам'яттю»

Мета: формування у молодших школярів уявлень про пам'ять

Вправи:

1. «Запам'ятай 10 слів». Діти слухають список слів та відтворюють.

Психолог читає список слів.

Інструкція: «Слухайте уважно слова і спробуйте запам'ятати їх». Аналіз: кількість відтворених слів, порядок відтворення.

2. «Що змінилось?». Демонстрація 5-7 предметів, змінюють їх, відгадують.

3. «Малюнок по пам'яті». Учні малюють предмет, коли його показали і сховали.

4. Гра «Ланцюжок слів». Кожен учень додає у ланцюжок слово. Ускладнення: збільшення кількості слів.

5. Рефлексія і висновки заняття «Що вам допомогло запам'ятати?»

Заняття 2 «Асоціації – ключ до пам'яті»

Мета: корекція у молодших школярів асоціативної пам'яті.

Вправи:

1. «На що схоже?». діти називають асоціації до предметів.
2. «Смішні асоціації» (слово і дивний образ). Діти створюють незвичні образи.
3. «Зв'яжи слова» (наприклад, кіт – книга). Створення історії.
4. «Пара слів». Дібрати до слів пару-асоціацію. Запам'ятовування через зв'язки. Ускладнення: застосування абстрактних понять
5. Малювання асоціацій-образів до слів.

Заняття 3 «Візуалізація»

Мета: корекція у молодших школярів образної пам'яті

Візуалізація активізує образну пам'ять.

Вправи:

1. «Уяви і запам'ятай»
2. «Живі картинки». Ускладнення: додавання деталей.

Інструкція: «Я буду називати слова, а ви заплющте очі і уявіть їх як живу картинку». Список слів: кіт, дерево, м'яч, сонце, річка.

«А тепер зробимо мультфільм: уявімо, як кіт стрибає на дерево, а з дерева падає м'яч, що котиться до річки, і над усім цим світить сонце».

3. «Мультфільм у голові». Діти уявляють сюжет і описують.
4. «Знайди деталі». Інструкція: «Зараз ми будемо справжніми детективами! Потрібно уважно роздивитися картинку і запам'ятати якомога більше деталей».
5. Малювання образу. Розвиток уяви.

Заняття 4 «Мнемодоріжки»

Мета: навчання молодших школярів послідовному запам'ятовуванню

1. Вправа «Склади історію за картинками»

Мета:

Розвиток логічної та послідовної пам'яті, формування причинно-наслідкових зв'язків.

Хід вправи:

Інструкція: «Діти, перед вами картинки. Вони всі переплутались. Давайте допоможемо їм скласти правильну історію!»

Дітям дається 4–6 картинок (наприклад: хлопчик → дощ → парасолька → сухий одяг).

Завдання:

1. Розкласти картинки у правильній послідовності
2. Скласти за ними історію

Варіанти ускладнення:

- збільшити кількість картинок
- додати зайву картинку
- попросити придумати альтернативний сюжет

2. Вправа «Послідовність подій»

Хід вправи:

Інструкція: «Я зараз розповім історію. Слухайте уважно, потім спробуйте повторити, що було спочатку, а що пізніше».

Ускладнення:

- додати більше дій;
- пришвидшити темп подачі.

3. Вправа «Що було спочатку?»

Хід вправи:

Інструкція: «Я буду називати події, а ви скажете, що було раніше».

Приклади: одягнувся / прокинувся; поїв / приготував їжу

Завдання: пояснення причинно-наслідкових зв'язків;

4. Вправа «Запам'ятай маршрут»

Хід вправи

Інструкція: «Уявіть, що ви йдете до школи. Я покажу вам маршрут, а ви запам'ятайте його».

Варіант 1 (наочний):

Показ схеми (будинок → дерево → магазин → школа)

Варіант 2 (словесний):

«Ідеш прямо, повертаєш ліворуч, потім праворуч...»

Завдання: повторити маршрут; намалювати його

5. Вправа «Відтворення історії»

Хід вправи:

Інструкція: «Зараз я прочитаю історію. Спробуйте запам'ятати її якнайкраще».

Завдання: переказати історію; відтворити основні події.

Заняття 5. «Мнемотаблиці»

Мета: корекція опосередкованої пам'яті

1. Вправа «Розшифруй таблицю»

Мета: формування навичок декодування інформації, розвиток асоціативної та опосередкованої пам'яті.

Хід вправи:

Психолог демонструє мнемотаблицю (наприклад: ☀ 🌲 🍇 🍷).

Інструкція: «Подивіться на ці картинки. Кожна з них щось означає.

Спробуйте здогадатися, який текст тут “захований”».

Завдання: визначити значення символів; скласти речення або історію/

Ускладнення: більша кількість символів, використання абстрактних понять.

2. Вправа «Запам'ятай вірш за схемою»

Мета: розвиток довільної пам'яті через опору на візуальні образи.

Хід вправи:

Психолог пропонує короткий вірш і мнемотаблицю до нього.

Запитання:

«Що означає цей символ?»

«Який рядок він підказує?»

3. Вправа «Склади свою таблицю»

Мета: формування навичок самостійного кодування інформації.

Хід вправи

Інструкція: «Тепер ви самі будете створювати таблицю, яка допоможе вам запам'ятати текст».

Завдання:

- 1) прочитати короткий текст;
- 2) намалювати символи до кожного речення.

«Який малюнок допоможе тобі це запам'ятати?», «Спробуй зробити його простим і зрозумілим»

4. Вправа «Символи замість слів»

Мета: розвиток узагальнення та символізації.

Хід вправи. Психолог дає текст.

«Замінімо слова на значки. Це як секретний код!»

Завдання:

- перетворити слова на символи;
- обмінятися із сусідом і розшифрувати.

5. Вправа «Відтворення тексту»

Хід вправи

Інструкція: «Зараз ви спробуєте відтворити текст, використовуючи свої таблиці або символи».

«Що допомогло тобі згадати?»

Заняття 6 «Метод піктограм»

Мета: розвиток смислової пам'яті, уміння кодувати інформацію через символи, формування асоціативної та смислової пам'яті.

1. Вправа «Намалюй слово»

Хід вправи

Інструкція: «Зараз ми будемо художниками пам'яті. Ваше завдання — намалювати слово так, щоб його можна було легко запам'ятати».

Завдання:

- 1) психолог називає слова;
- 2) діти малюють символ (піктограму).

Слова: дощ, радість, школа, дружба

«Що найголовніше в цьому слові?»

«Який малюнок допоможе тобі його запам'ятати?»

Обговорення: Діти пояснюють свої малюнки.

2. Вправа «Піктограми для історії»

Хід вправи

Інструкція: «Я розповім вам історію, а ви намалюєте її у вигляді простих значків».

Після виконання:

«Спробуйте за своїми малюнками розповісти історію ще раз».

3. Вправа «Запам'ятай список через символи»

Хід вправи

Інструкція: «Я назву список слів, а ви перетворите кожне слово на значок».

Список: яблуко, книга, кіт, машина, дерево

«Що допомогло тобі згадати?»

4. Вправа «Відгадай піктограму»

Хід вправи: діти обмінюються малюнками.

Інструкція: «Спробуйте відгадати, що означають ці значки».

«Чому ти так думаєш?»

5. Вправа «Групова історія»

Хід вправи:

Інструкція: «Ми створимо історію разом, але замість слів будемо використовувати піктограми».

Завдання: кожна дитина додає символ

«Що означає твій символ?»

«Як він пов'язаний з історією?»

Заняття 7 «Метод місць (локусів)»

Мета: формування навичок просторового кодування інформації, розвиток довготривалої пам'яті, навчання використанню методу локусів для запам'ятовування.

Хід заняття:

1. Вправа «Кімната пам'яті»

Інструкція: «Заплющте очі і уявіть свою кімнату. Подумайте, де стоїть ліжка, стіл, шафа».

Завдання:

1) уявити знайомий простір

2) назвати 5–7 об'єктів

«Що стоїть біля вікна?»

«Що знаходиться праворуч?»

2. Вправа «Розклади слова по кімнаті»

Хід вправи:

Інструкція: «Зараз ми будемо “розкладати” слова у вашій кімнаті».

Список слів: яблуко, книга, м'яч, кіт, квітка

«Уявіть: яблуко лежить на ліжку, книга — на столі...»

Завдання: розмістити слова у просторі і запам'ятати

«Де знаходиться яблуко?»

«Що лежить на столі?»

3. Вправа «Подорож по школі»

Хід вправи:

Інструкція: «Уявіть, що ви йдете по школі: від входу до класу».

Завдання:

- 1) створити маршрут;
 - 2) “розкласти” слова по шляху
- «Що ти бачиш у коридорі?»
- «Що знаходиться біля класу?»

4. Вправа «Відтвори список»

Хід вправи

Інструкція: «А тепер пройдіться подумки по своїй кімнаті і назвіть всі слова».

Завдання:

- 1) відтворити список
 - 2) зберегти послідовність
- «Що було першим?»
- «Що ти побачив далі?»

5. Вправа «Малювання маршруту»

Хід вправи:

Інструкція: «Намалюйте свій маршрут і позначте, де знаходяться слова».

Завдання:

- 1) намалювати план;
 - 2) позначити об'єкти
- «Що ти намалював тут?»
- «Яке слово тут знаходиться?»

Заняття 8. Римування та ритм

Мета: розвиток слухової пам'яті, асоціативного мислення, ритму та римування, розвиток довільної пам'яті через ритмічну організацію інформації.

1. Вправа «Придумай риму»

Хід вправи:

Інструкція: «Зараз ми будемо грати зі словами. Я називаю слово, а ви придумуєте до нього риму».

Слова: кіт — лід, дім — дим, м'яч — плач

Завдання:

- 1) підібрати риму
 - 2) повторити слова
- «Яке слово звучить схоже?»
- «Спробуй ще!»

2. Вправа «Запам'ятай через ритм»

Хід вправи:

Інструкція: «Ми будемо запам'ятовувати слова за допомогою ритму».

Слова проговорюються з ритмічним наголосом:

«ЯБ-лу-ко — КНИ-га — КІТ — МА-ши-на»

- «Повтори разом зі мною»
- «Спробуй сам»

3. Вправа «Плескання ритму»

Хід вправи:

Інструкція: «Я зараз плесну ритм, а ви повторіть».

Приклад:

 — пауза —

4. Вправа «Веселі вірші»

Хід вправи:

Інструкція: «Зараз ми будемо вчити веселий вірш».

Етапи:

- 1) читання;
- 2) пояснення;
- 3) повторення;
- 4) запам'ятовування

5. Вправа «Відтворення»

Хід вправи:

Інструкція: «А тепер давайте згадаємо слова і ритми, які ми вивчили».

«Що допомогло тобі запам'ятати?»

«Чи допоміг ритм?»

Заняття 9 «Комбінування методів мнемотехнік»

Мета: інтеграція мнемотехнік, розвиток довільної пам'яті шляхом поєднання образної візуалізації та методу локусів, розвиток смислової пам'яті через поєднання розповіді та символів.

Вправи:

1. Вправа «Складний список» (образ і місця)

Хід вправи:

Інструкція: «Сьогодні ми використаємо одразу два способи: будемо створювати яскраві образи і “розкладати” їх у знайомих місцях».

Слова: яблуко, кіт, книга, машина, дерево, річка, м'яч

Інструкція: «Уявіть свою кімнату. На ліжку лежить велике яблуко, яке світиться. Біля столу сидить кіт і читає книгу...»

Завдання:

- 1) створити образи;
- 2) розмістити їх у просторі;
- 3) запам'ятати.

Відтворення: «Пройдіться подумки по кімнаті і назвіть всі слова».

2. Вправа «Історія + піктограми»

Хід вправи:

Інструкція: «Я розповім історію, а ви намалюєте її у вигляді значків».

Завдання:

- 1) слухати історію;
- 2) створити піктограми;
- 3) відтворити текст

«Що означає цей символ?»

«Як він допомагає згадати історію?»

3. Вправа «Текст + таблиця»

Хід вправи:

Інструкція: «Ми будемо запам'ятовувати текст за допомогою таблиці».

Завдання:

- 1) розбити текст на частини;
- 2) створити символи;
- 3) оформити у вигляді таблиці.

«Що означає цей символ?»

«Яка частина тексту тут захована?»

4. Вправа «Гра на швидкість»

Хід вправи:

Інструкція: «Зараз перевіримо, як швидко ви можете запам'ятовувати!»

Завдання:

- 1) швидко показати слова/картинки;
- 2) використати будь-яку мнемотехніку;
- 3) відтворити.

«Який спосіб ти використав?»

«Що допомогло найкраще?»

Заняття 10. Підсумки занять

Мета: оцінка ефективності занять, оцінка рівня розвитку пам'яті після проходження програми, порівняння з початковими результатами.

Вправи:

1. Повторна діагностика

Методики:

«10 слів»

«10 зображень»

Хід проведення

Інструкція: «Сьогодні ми перевіримо, як змінилася ваша пам'ять. Це не контрольна, а можливість побачити, чого ви навчилися».

Завдання: виконати ті ж завдання, що й на початку програми

Аналіз результатів: кількість відтворених слів та зображень

2. Вправа «Запам'ятай 15 слів»

Хід вправи

Інструкція: «Я прочитаю 15 слів. Спробуйте запам'ятати їх, використовуючи будь-які способи, які ви вивчили».

Яблуко, книга, кіт, дерево, машина, річка, сонце, квітка, стіл, ручка, будинок, собака, м'яч, дорога, птах.

«Який спосіб запам'ятовування ти використав?»

«Що допомогло найбільше?»

Оцінювання:

12–15 слів — високий рівень

8–11 — середній

до 7 — низький

3. Вправа «Що я навчився?»

Хід вправи:

Інструкція: «Давайте згадаємо, чого ми навчилися за цей час».

Завдання: Діти відповідають: «Я навчився...», «Мені допомагає...»

«Який спосіб запам'ятовування тобі найбільше сподобався?»

«Що було найцікавіше?»

4. Гра «Суперпам'ять»

Хід гри

Інструкція: «Зараз ви покажете свої суперздібності пам'яті!»

Завдання: запам'ятати слова/картинки, використати будь-яку мнемотехніку

«Яку техніку ти використав?»

«Хто запам'ятав найбільше?»

5. Рефлексія

Хід вправи

Інструкція: «Поділіться своїми враженнями».

Запитання:

1. «Що вам найбільше сподобалось?»
2. «Що було найскладніше?»
3. «Що ви будете використовувати далі?»

Малюнок «Моя пам'ять»

Очікувані результати після корекційних занять:

- 1) підвищення рівня розвитку слухової та зорової пам'яті;
- 2) збільшення обсягу довготривалої та короткотривалої пам'яті;
- 3) покращення довільного запам'ятовування;
- 4) формування мнемічних стратегій та знань про мнемотехнічні прийоми;
- 5) розвиток уяви та мислення;
- 6) підвищення навчальної успішності.

Для перевірки ефективності формувального експерименту нами було створено експериментальну групу (10 осіб) (де проводилися корекційні заняття) та контрольну групу (10 осіб) (де заняття не проводилися). Результати повторної діагностики подано у таблицях 2.6-2.7.

Таблиця 2.6

**Результати дослідження слухової пам'яті
за методикою «10 слів»**

Рівень розвитку	Експериментальна група		Контрольна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Високий	-	20,0%	-	-
Середній	60,0%	70,0%	60,0%	60,0%
Низький	30,0%	10,0%	30,0%	30,0%
Дуже низький	10,0%	-	10,0%	10,0%

Отже, за результатами повторної діагностики після проведення корекційної програми в експериментальній групі відбулися позитивні зміни: на 20,0% зріс рівень розвитку слухової пам'яті, на 10,0%

підвищився середній рівень розвитку слухової пам'яті, на 20,0% зменшився низький рівень розвитку. Тоді як дуже низький рівень не виявлено. У контрольній групі після повторної діагностики позитивних змін не констатовано.

Таблиця 2.7

**Результати дослідження зорової пам'яті
за методикою «10 картинок»**

Рівень розвитку	Експериментальна група		Контрольна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Високий	20,0%	40,0%	20,0%	20,0%
Середній	70,0%	60,0%	70,0%	70,0%
Низький	10,0%	-	10,0%	10,0%
Дуже низький	-	-	-	-

Отже, за результатами повторної діагностики після проведення корекційної програми в експериментальній групі відбулися позитивні зміни: на 20,0% зріс рівень розвитку зорової пам'яті, на 10,0% зменшився середній рівень розвитку зорової пам'яті, тоді як низький і дуже низький рівень не виявлено. У контрольній групі після повторної діагностики позитивних змін не констатовано.

Позитивні зміни в експериментальній групі доводять ефективність проведення формувального експерименту з корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки.

Висновки до розділу 2

Для проведення констатувального експерименту застосовано психодіагностичні методики, для дослідження зорової та слухової, довготривалої та короткотривалої пам'яті молодших школярів.

За результатами діагностики, рівень розвитку зорової пам'яті молодших школярів вищий, ніж слухової пам'яті. Діти краще запам'ятовували зорові образи з опорою на наочність. Довготривала пам'ять у молодших школярів розвинена гірше, ніж короткотривала пам'ять. Високий рівень розвитку пам'яті відсутній для слухової довготривалої пам'яті. Дуже низький рівень розвитку пам'яті відсутній у зоровій короткотривалій пам'яті.

Запропонована програма корекції із застосуванням засобів мнемотехніки довела свою ефективність, оскільки позитивні зміни констатовано лише в експериментальній групі, тоді як у контрольній групі змін не констатовано.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-експериментальне дослідження проблеми корекції пам'яті молодших школярів засобами мнемотехніки дозволило зробити такі висновки:

1. Пам'ять – психічний процес, який відображає досвід особистості через запам'ятовування, зберігання і відтворення. Залежно від тривалості збереження є короткочасна і довготривала пам'ять. Є два види довготривалої пам'яті: епізодична і семантична. Залежно від змісту матеріалу пам'ять є: образна, словесно-логічна, емоційна, рухова. Пам'ять представлена такими мнемічними процесами: запам'ятовування; зберігання; відтворення; забування. Залежно від наявності у людини усвідомленого наміру запам'ятати інформацію запам'ятовування є мимовільне та довільне.

2. Молодший шкільний вік є важливим періодом для розвитку когнітивних процесів, зокрема, пам'яті. Молодший шкільний вік обумовлює якісні зміни у розвитку пам'яті учнів, інтенсивно розвиваються усі її види. Під час навчання інтенсивно розвивається словесно-логічна пам'ять. Механічне запам'ятовування у молодших школярів ще переважає над усвідомленим. Довільна пам'ять є ще недостатньо розвиненою, молодші школярі не можуть проконтролювати своє розуміння і відтворення матеріалу. Розвиток пам'яті учнів передбачає поступову перевагу довільного запам'ятовування над мимовільним, словесно-логічної пам'яті над образною.

3. Молодший шкільний вік є сенситивним для оволодіння мнемічними прийомами. Учні засвоюють прийоми запам'ятовування: асоціації, повторення, семантичну обробку, організацію матеріалу, пошук інформації у пам'яті, побудову розумового образу, створення сценарію.

Ефективним засобом для запам'ятовування є мнемотехніка – процес засвоєння інформації з використанням відповідних прийомів та методів. Основними мнемотехнічними методами є: асоціативний метод, метод мнемотаблиць, метод піктограм, метод римування, метод опорних схем, метод

історій, групування матеріалу, метод локусів. Засобами мнемотехніки є: ментальні карти, піктограми, ритміко-мелодійні вправи, мнемотаблиці, схематичні зображення, символи. Прийомами мнемотехніки є залежно від принципів і способів застосування: аналогія, трансформація, стенографіст, фонетична асоціація. Засоби мнемотехніки активізують усю пізнавальну сферу.

4. Метою експериментального дослідження було діагностувати особливості розвитку пам'яті молодших школярів. Підбір методик дослідження відбувався залежно від мети дослідження та вікових характеристик молодших школярів.

У констатувальному експерименті проведено комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на діагностику розвитку зорової і слухової, короткотривалої і довготривалої пам'яті молодших школярів. За їх результатами, для більшості учнів (71,4%) властивий середній рівень розвитку короткотривалої зорової пам'яті, по 45,2% молодших школярів мають середній та низький рівень вираженості довготривалої зорової пам'яті. У більшості досліджуваних (69,0%) є середній рівень розвитку короткотривалої слухової пам'яті. Майже у половини учнів (47,6%) присутній низький рівень розвитку довготривалої слухової пам'яті.

Рівень розвитку зорової пам'яті у молодших школярів є значно вищий, ніж слухової. Діти краще запам'ятовували зорові образи, які мають опір на наочність, оскільки зорова пам'ять у них є провідною. Довготривала пам'ять розвинена гірше, ніж короткотривала. Високий рівень розвитку пам'яті відсутній лише при діагностиці слухової довготривалої пам'яті. Дуже низький рівень розвитку пам'яті відсутній при діагностиці зорової короткотривалої пам'яті.

5. Запропонована нами корекційна програма передбачала застосування засобів мнемотехніки для корекції пам'яті молодших школярів. Програма складалася із 10 корекційних занять. За результатами повторної діагностики в експериментальній групі відбулися позитивні зміни: на 20,0% підвищився рівень розвитку слухової пам'яті та на 10,0% зріс середній рівень розвитку слухової

пам'яті, тоді як на 20,0% знизився низький рівень розвитку слухової пам'яті, а дуже низького рівня не констатовано. У контрольній групі після повторної діагностики позитивних змін не виявлено.

Після проведення корекційної програми за результатами повторної діагностики в експериментальній групі відбулися позитивні зміни: на 20,0% підвищився рівень розвитку зорової пам'яті та на 10,0% знизився середній рівень розвитку зорової пам'яті, низького та дуже низького рівня не констатовано. У контрольній групі після повторної діагностики позитивних змін не діагностовано.

Позитивні зміни в експериментальній групі молодших школярів довели ефективність проведення формувального експерименту з метою корекції пам'яті учнів засобами мнемотехніки.

Це теоретико-емпіричне дослідження не вичерпує усіх досліджуваної проблеми. Перспективами досліджень є подальша апробація засобів мнемотехніки з метою корекції пам'яті у молодших школярів із залученням активної співпраці педагогів та вихователів закладів загальної середньої освіти і батьків молодших школярів в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антошук Є. Українська школа ейдетики. *Психолог. Шкільний світ*. 2010. № 5. С. 5–7.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2021. 312 с.
3. Белкіна Г. О. Розвиток пізнавальних процесів у дітей молодшого шкільного віку. Чернівці : Рута, 2018. 184 с.
4. Бужинська С. М., Одарченко В.І. Психолого-педагогічний аналіз впливу освітніх технологій на розвиток образної пам'яті в дітей молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Міністерство освіти і науки України, Херсонський державний університет. Херсон, 2017. Вип. 75, Т.1. С. 108-113.
5. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
6. Вашуленко М. С. Розвиток мовлення і пам'яті учнів. Київ : Освіта, 2021. 298 с.
7. Вікова психологія : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, Н. М. Теслик. Суми : Сумський державний університет, 2024. 190 с.
8. Волков І. Психологія пам'яті : навч. посіб. Київ : Либідь, 2020. 212 с.
9. Долинська Л. В. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2020. 376 с.
10. Доскач С. С., Костик Л. Б. Загальна та вікова психологія: навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2023. 256 с.
11. Жовнірук А. І. До проблеми вивчення пам'яті у психології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. Серія 12 : Психологічні науки, Вип. 18 (42). С. 59-62.

12. Забара Л. Ейдетика як метод розвитку пам'яті. *Початкова освіта*. Шкільний світ : Перша українська газета для першого вчителя. 2015. №1. С. 13-14.
13. Загальна психологія : курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Психологія» спец. С4 Психологія денної та заочної форми здобуття вищої освіти. Миколаїв : МНАУ, 2025. 93 с.
14. Заїка Є. В. Вікові особливості моторної короткочасної пам'яті. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди* / Міністерство освіти і науки України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків. 2012. Серія : Психологія. Вип. 43 (2). С. 106-114.
15. Інтелектуальна ігroteка : тренування інтелектуальних і творчих здібностей дітей 6 років / О. О. Барташніков, І. А. Барташнікова. Львів : Оксарт, 2006. 24 с.
16. Кацавець Р. С. Вікова психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Алерта, 2024. 142 с.
17. Кашуба Л. В. Ейдетика: кроки до інтеграції освітніх технологій. *Конструювання навчального процесу на основі ТРВЗ-педагогіки*: матеріали наук.-практ. конф., 14–15 червня 2005 р.; Запорізька обл. ІППО. Запоріжжя, 2005. С. 168-179.
18. Кашуба Л. Мовленнєво-комунікативний розвиток молодших школярів із ЗПР засобами ейдетичних методик: навчально-методичний посібник. Київ, 2003. С. 123-127.
19. Коваленко О. В. Мнемотехніка у розвитку пам'яті молодших школярів. Київ : Педагогічна преса, 2022. 210 с.
20. Костюк Г. В. Психологія навчальної діяльності молодших школярів. Київ : Каравела, 2022. 278 с.
21. Кузікова С. Основи психокорекції: навчальний посібник. Київ: Академія, 2021. 336 с.

22. Кузнєцов М. А., Кузнєцов О. І., Козуб Я. В. Процеси пам'яті. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди* Міністерство освіти і науки України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2013. Серія : Психологія, Вип. 45 (1). С. 131-145.
23. Кулакова З. В. Розвиток логічної пам'яті у дітей молодшого шкільного віку : цикл занять із першокласниками. *Початкове навчання та виховання* : науково-метод. журн. 2011. № 24. С. 2-5.
24. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: навч. пос. для студ. ВНЗ. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
25. Макарова Л.Л. Розвиток пам'яті молодших школярів у проблемному навчанні. *Психологія*. 3б. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. Вип.3(10). С. 175-180.
26. Максименко С. Д., Терлецька Л. Г., Главник О. П. Діагностика пам'яті дитини: загальні рекомендації щодо дослідження пам'яті. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 6. С. 52-58.
27. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 272 с.
28. Москалець В. П. Загальна психологія : підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.
29. Мухіна Л. М. Вікова та педагогічна психологія. Миколаїв: НУК ім. адмірала Макарова, 2022. 111 с.
30. Недозірна Г.І. Розвиток пам'яті та творчого мислення методами ейдетики в початковій школі. *Обдарована дитина*. 2013. №3. С. 9-14.
31. Овдієнко І. М., Маруда Т.М. Розвиток пам'яті дітей молодшого шкільного віку засобами мнемотехніки. *Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки вчених* : збірник матеріалів конференції. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 128-130.
32. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ : Кондор, 2024. 470 с.

33. Палій А. А. Дитяча психодіагностика. Київ: Центр навч. літератури, 2009. 477 с.
34. Перепелиця П. П. Психологія молодшого школяра. Київ : Освіта України, 2022. 254 с.
35. Петренко Л. М. Розвиток пізнавальних процесів молодших школярів. Київ : Освіта України, 2022. 312 с.
36. Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку. Київ : Педагогічна думка, 2021. 322 с.
37. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Теоретичні питання вікової психології: навчальний посібник для закладів вищої освіти; 2-е вид., випр. і доповн. 2023. 232 с.
38. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. Суми: Університетська книга, 2023. 352 с.
39. Поясок Т. Б., Беспарточна О. І., Квасник О. В., Шаполова В. В. Загальна психологія: навчальний посібник. Харків : ФОП Бровін О.В., 2023. 512 с.
40. Проскура О. В. Розвиток пам'яті учнів початкової школи. Київ : Освіта, 2021. 248 с.
41. Психологія: навч.-метод. посіб. / уклад.: І. Остополець, О. Прокоф'єва. Запоріжжя: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2024. 168 с.
42. Пташник М. І. Можливості використання ейдетики у навчально-виховному процесі школярів. URL : <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/mozhливosti-zastosuvannya--eidetiki-u-navchalno-vi.html> (дата звернення : 24.12.2025)
43. Рибак С. Б. Методи запам'ятовування інформації. Знайомтеся: метод гачків : майстер-клас. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. №1. С. 70-72.
44. Розвиваємо пам'ять. *Обдарована дитина* : науково-практичний освітньо-популярний журнал. 2013. № 3. С. 50-55.

45. Савчин М. Загальна психологія : навч. посіб. 5-те вид., перероб., доповн. Київ : Академвидав, 2024. 352 с.
46. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія : навч. посіб. 5-те вид., перероб., доповн. Київ : Академвидав, 2021. 376 с.
47. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2023. 376 с.
48. Складенко О. М. Проблема розвитку пам'яті на ранніх стадіях онтогенезу. *Наука і освіта* : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України. 2012. № 6. С. 187-190.
49. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2020. 400 с.
50. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Загальна психологія. Підручник. Київ : Каравела, 2023. 464 с.
51. Слапак В., Царьова Г., Горностаєва Т., Горшкова С. Ейдотехніки в початковій школі : розвиток пам'яті, мовлення та мислення. *Початкова освіта*. 2006. №34. С. 2-6.
52. Співак Н. В. Роль пам'яті у формуванні загальнонавчальних дій у молодших школярів. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : збірник наукових праць звітної-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9-10 лютого 2013 року / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. С. 163-165.
53. Таран Т. Наш помічник – ейдетика : теоретичні аспекти й практичні завдання з розвитку пам'яті. *Початкова освіта*. Шкільний світ : Перша українська газета для першого вчителя. 2018. №10. С. 33-41.
54. Таран Т. Розвиток пам'яті на уроках літературного читання. Корисні поради учням, їхнім батькам і вчителям. 2-4-ті класи. *Початкова освіта*. Шкільний світ : Перша українська газета для першого вчителя. 2016. №13. С. 26-34.

55. Тарасевич О. В. Психологічні особливості розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. *Гуманітарний корпус* : збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Громадська організація «Академія розвитку психологічної науки і практики». Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 12. С. 120-123.
56. Трофімов Ю. Л. Психологія. Підручник. Київ : Либідь, 2008. 560 с.
57. Фера С.В. Оптимізація розвитку мнемічних процесів дітей молодшого шкільного віку засобом розвивально-корекційних вправ. *Наукові записки*. Серія. Психологія. 2025. Вип. 2 (8). С. 153-158.
58. Хартман О. В. Розвиток когнітивних процесів молодших школярів. Київ : Шкільний світ, 2022. 244 с.
59. Хмуренко Л. І. Як поліпшити пам'ять. *Виховна робота в школі*. 2011. № 5. С. 46-47.
60. Хомуленко Т. Б., Бужинська С. М. Модально-специфічна пам'ять як чинник успішності навчання молодших школярів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди* / Міністерство освіти і науки України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. Серія : Психологія, Вип. 52. С. 202-214.
61. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навч.-метод посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 126 с.
62. Чепурний Г.А. Освітня мнемотехніка: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 152 с.